

różnice **kulturowe**

*wybrane różnice kulturowe
między Polską a Ukrainą*
przewodnik Instytutu Praw
Migrantów we Wrocławiu

Autorzy:

dr hab. Julita Makaro, prof. UW.
Instytut Socjologii, Uniwersytet Wrocławski

dr hab. Kamilla Dolińska
Instytut Socjologii, Uniwersytet Wrocławski

Karol Korczyński
Instytut Praw Migrantów we Wrocławiu
Instytut Socjologii, Uniwersytet Wrocławski

Maryna Mashtaler
Instytut Praw Migrantów we Wrocławiu

Koordinacja:

Karol Korczyński

Opracowanie graficzne:

Dominika Gaja Jezierska

różnice **kulturowe**

**6 PORÓWNANIE KULTUR
UKRAIŃSKIEJ I POLSKIEJ
W CZTERECH WYMIARACH
ZAPROPONOWANYCH
PRZEZ GEERTA HOFSTEDE**

12 SFERA OSOBISTA

16 SFERA PUBLICZNA

podobieństwa & RÓŻNICE

Polacy i Ukraińcy są narodami bliskimi kulturowo, w wielu kwestiach można dostrzec między nimi podobieństwo. W codziennych relacjach zdarzają się jednak sytuacje, kiedy zachowanie „kulturowo odmiennego sąsiada” wydaje się niezrozumiałe, a czasem może być postrzegane jako dziwne, lub zostać błędnie zinterpretowane.

Dla zrozumienia różnic i podobieństw między przedstawicielami obu tych narodów żyjących obok siebie i ze sobą szczególnie ważne jest to, że w Polsce przebywają różne grupy migrantów z Europy Wschodniej. Wśród Ukraińców przyjeżdżających do Polski po roku 2014 dominowali mężczyźni (EWL 2022). Najczęstszym motywem migracji tych osób była chęć podjęcia pracy lub nauki w Polsce. Była to decyzja zaplanowana i często poprzedzona przygotowaniem. Dzięki temu przedstawiciele tej grupy często już na początku pobytu mówiły w jakimś stopniu w języku polskim albo mieli dużą motywację do szybkiego nauczenia się tego języka. Wielu z nich pochodziło z bliższej Polsce kulturowo i historycznie Ukrainy Zachodniej. Po lutym 2022 roku przyjechały do Polski głównie kobiety i dzieci, na ogół zmuszone do migracji, nieprzygotowane na nią i słabo, jeśli w ogóle, posługujące się językiem polskim. Większy niż wcześniej był też w tym przypadku odsetek osób pochodzących z Ukrainy Wschodniej i Środkowej (EWL 2022)¹.

¹ Informacje przywołane w oparciu o „Raport specjalny. Uchodźcy z Ukrainy w Polsce”. Zastosowano tam współczesny podział Ukrainy na pięć regionów stosowanych często (również w opracowaniach ukraińskich) do celów statystycznych: Centrum, Południe, Północ, Wschód i Zachód. Według tego podziału Ukraina Zachodnia to obwody: chmielnicki, czerniowiecki, iwanofrankiowski, lwowski, rówieński, tarnopolski, wołyński i zakarpaci.

Te odmienności skutkują dużym wewnętrznym zróżnicowaniem zbiorowości Ukraińców w Polsce, którą Polacy czasami, niezgodnie ze stanem faktycznym, postrzegają jako jednolitą. Różnice między przedstawicielami tej grupy: regionalne, wiekowe, klasowe, językowe mają ogromne znaczenie dla sposobu ich funkcjonowania w nowym miejscu oraz kształtu relacji, w jakie wchodzi z innymi mieszkańcami Polski, zarówno ukraińskiego, polskiego jak i innego pochodzenia.

Trzeba więc pamiętać, że prezentowane opracowanie dotyczy całej zbiorowości, nie uwzględniając jej wewnętrznego zróżnicowania. Postawy, przekonania, wartości poszczególnych osób mogą się różnić ze względu na ich płeć, wiek, wykształcenie czy miejsce pochodzenia. Ukraińcy, podobnie jak Polacy, są społecznością zróżnicowaną regionalnie. Poglądy osoby z Ukrainy Zachodniej mogą się różnić od poglądów osoby z Ukrainy Wschodniej, tak jak różnią się mieszkańcy Dolnego Śląska od mieszkańców Małopolski lub Podkarpacia. Wyniki badań, na podstawie których będziemy opisywać podobieństwa i różnice między Polakami i Ukraińcami dotyczą całych społeczności i prezentują dominujący, a nie jedyny obowiązujący w nich system wartości, przekonań, postaw i zachowań. Poza tym prawdopodobnie wojna przyniesie lub już przyniosła przewartościowanie

I PORÓWNANIE KULTUR UKRAIŃSKIEJ I POLSKIEJ W CZTERECH WYMIARACH ZAPROPONOWANYCH PRZEZ GEERTA HOFSTEDE

Jedną z najpopularniejszych typologii wymiarów kultur zaproponował Geert Hofstede (2000). Pozwala ona w wybranych aspektach porównywać kultury różnych krajów z wykorzystaniem skali od 0 do 100 punktów. Możliwe jest zatem określenie pozycji danej kultury względem innej, uwzględniając pięć wymiarów:

- dystansu władzy,
- kolektywizmu i indywidualizmu,
- kobiecości i męskości,
- unikania niepewności,
- orientacji długo- i krótkoterminowej.

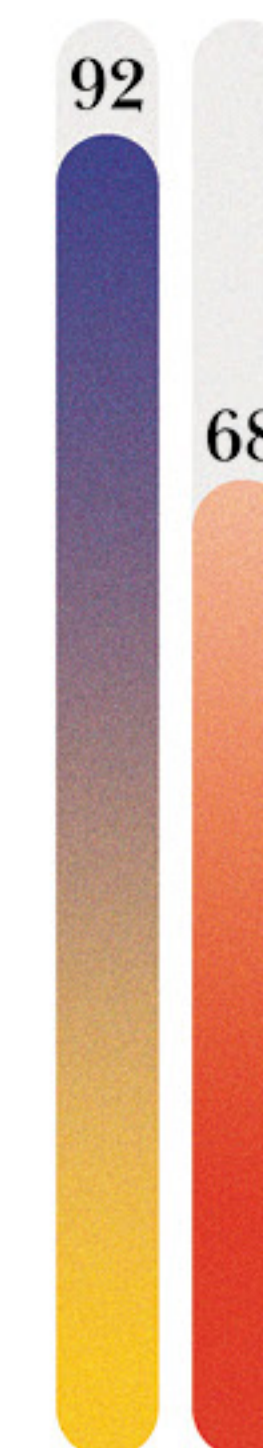
Korzystając z wybranych wymiarów² wskażemy odmienności kulturowe pomiędzy przedstawicielami kultury ukraińskiej i polskiej, mogące wpływać na codzienne międzykulturowe doświadczenia. Ich znajomość umożliwia lepsze wzajemne zrozumienie, ale i wypracowanie mechanizmów pokonywania ewentualnych trudności.

² W opracowaniu pominięto wymiar unikania niepewności, w którym oba społeczeństwa są do siebie bardzo podobne. W Polsce i w Ukrainie obserwuje się bardzo wysoki poziom unikania niepewności (odpowiednio 93 i 95 punktów).

Ukraińcy mają wyższy poziom dystansu władzy niż Polacy.

Ukraińcy są bardziej skłonni niż Polacy do:

- akceptacji zhierarchizowanej struktury społecznej,
- akceptacji zależności podwładnych od przełożonych i oczekiwania centralnego zarządzania,
- uznawania autorytetu osób starszych,
- uznawania autorytetu nauczycieli, przywiązywania wagi do edukacji i roli studiów wyższych,
- akceptacji zależności od władzy państwowej i podporządkowania się jej.

Obie kultury charakteryzuje wysoki dystans do władzy, co najogólniej znaczy, że przedstawiciele tych kultur akceptują hierarchię struktury społecznej. Władza jest ważnym elementem życia społecznego i posiada przywilej określania, co jest dobre, a co złe. Osoby zajmujące różne pozycje w hierarchicznej strukturze społecznej akceptują ten fakt wraz z wynikającymi z niego konsekwencjami, takimi jak przywileje albo ich brak. Jednak społeczeństwo ukraińskie charakteryzuje się bardzo wysokim, bliskim końca skali, wskaźnikiem dystansu władzy, dużo wyższym od społeczeństwa polskiego.

W praktyce można się spodziewać po stronie Ukraińców większego przyzwolenia na nieprawidłowości w pracy, o ile są akceptowane przez osoby zajmujące wyższe stanowisko lub pozycję w relacjach nieformalnych. Może to być wzmacniane przez wynikającą z pozycji migranta większą motywację do posiadania lub utrzymania pracy (co może też skutkować podejmowaniem pracy poniżej swoich kompetencji, wykonywaniem zleczanych zadań niewynikających z zakresu obowiązków itp.). Wyższa niż w kulturze polskiej akceptacja dla nierówności społecznych i hierarchicznego porządku może mieć znaczenie również w relacjach z kolegami w pracy, sąsiadami lub zarządcami budynków. Duży dystans władzy może również polegać na bierności lub niechęci do podejmowania inicjatywy, ponieważ oczekuje się jej od osób zajmujących wyższe pozycje i pełniących role kierownicze. Większy dystans władzy w rodzinie przejawia się socjalizowaniem dzieci w posłuszeństwie wobec rodziców oraz przypisywaniu tym ostatnim roli

zwierzchników. W szkole postacią centralną jest nauczyciel, nie uczeń. W pracy podwładni oczekują jasnych poleceń – dobry zwierzchnik to osoba przejmująca odpowiedzialność, inicjatywę i kontrolę nad całym procesem. W relacji władza-obywatel dystans przejawia się w akceptacji i utrzymywaniu stanu podziału na sprawujących władzę i tej władzy podlegających. Wiąże się to z porządkiem społecznym – każdy zna „swoje miejsce”, co przekłada się na poczucie bezpieczeństwa rządzących i rządzonych, ale też uzasadnione oczekiwania kierowane przez obywateli do władzy (realizacji ich potrzeb przez „zaprogramowane” do tego instytucje państwowe). Niższy wskaźnik dystansu charakterystyczny jest dla kultur bardziej demokratycznych i otwartych na konsultacje społeczne, natomiast wysoki wskaźnik jest charakterystyczny dla kultur preferujących „rządy twardej ręki”. Można jednak zaryzykować tezę, że kiedy państwo nie realizuje swoich obowiązków i nie zaspokaja oczekiwań obywateli, mogą oni, mimo wysokiego dystansu do władzy, pokazać swoje niezadowolenie. W XXI wieku w Ukrainie miało to miejsce dwukrotnie – podczas pomarańczowej rewolucji latach 2003-2004 i Rewolucji Godności w latach 2013-2014.

Ukraińcy mają niższy poziom indywidualizmu niż Polacy

Ukraińcy są bardziej skłonni niż Polacy do:

- szukania wsparcia i poczucia bezpieczeństwa wśród najbliższych, w rodzinie (chwała, ale i upokorzenie jednostki mają znaczenie dla całej rodziny),
- unikania konfliktów i konfrontacji w relacjach interpersonalnych,
- traktowania członków własnej grupy lepiej od innych,
- uznawania dobra lub interesu grupy jako ważniejszego niż dobro jednostki (mniejsze przywiązanie do przestrzegania praw człowieka),
- przedkładania relacji międzygrupowych ponad osiągnięcie celu,
- uznawania i oczekiwania dominującej roli państwa w gospodarce,
- uznania wyższości ideologii równości nad ideologią wolności osobistej.

Drugą ważną różnicą jest kolektywizm społeczeństwa ukraińskiego i indywidualizm społeczeństwa polskiego. Ten wymiar opisuje aspekt kultury, który porządkuje wzajemne zależności między ludźmi – kultury kolektywne jednostkę lokują w sieci osób, które zapewniają jej dobrostan, natomiast w kulturach indywidualistycznych jednostka skupiona na sobie dba przede wszystkim o siebie.

W praktyce te różnice między generalnie bardziej kolektywnie zorientowanymi Ukraińcami a bardziej indywidualistycznie zorientowanymi Polakami skutkować mogą błędnymi interpretacjami wzajemnych działań i intencji. Przykładowo, niektóre zachowania indywidualistyczne mogą być odbierane jako niemile i egoistyczne, natomiast zachowania kolektywistyczne jako kumoterskie i nieprzejrzyste. Może się to przejawiać w trudnościach z merykratycznym (opartym na kompetencjach) podejściem do relacji zawodowych i państwowych oraz z tolerancją dla nepotyzmu.

W rodzinie nastawienie kolektywistyczne polega na budowaniu wspólnoty, poczucia „my”. Czynniki regulujące funkcjonowanie rodziny to harmonia, poważanie i wstyd. W obszarze edukacji obecne jest przekonanie, że szkoła jest dla młodych, by uczyli się jak postępować. W pracy standardy i wartości mogą się różnić ze względu na przynależność do mniejszych zespołów. Między grupami tworzy się granica między swojskością i obcością. Państwo jest postrzegane jako instytucja zapewniająca odpowiednie warunki życia swoim obywatelom, co może przekładać się na przekonanie, że odpowiedzialność za byt ekonomiczny członków wspólnoty spoczywa bardziej na instytucjach publicznych (polityka zatrudnienia i rynek pracy dostosowany do potrzeb gospodarki, wysokość dochodów, stabilność cen itp.) niż na indywidualnych wyborach i działaniach. Po stronie państwa leży również zapewnienie równości między ludźmi pod względem ekonomicznym, społecznym i politycznym.

Ukraińcy mają niższy poziom męskości niż Polacy

Ukraińcy są bardziej skłonni niż Polacy do:

- przywiązywania wagi do relacji z innymi i jakości życia, bardziej niż do kariery i zarobków,
- równego, podmiotowego traktowania niezależnie od płci,
- uznawania, że pracuje się, żeby żyć a nie żyje się, żeby pracować,
- krytycznej oceny osób wybijających się ponad przeciętność, dominujące zachowanie może pochodzić od szefa, ale nie od rówieśników lub równorzędnych kolegów z pracy,
- uznania konieczności wsparcia potrzebujących przez instytucje państwowe,
- oczekiwania realizacji idei państwa socjalnego.

Cechą kultury różnicującą oba społeczeństwa jest również występowanie podziału na role męskie i żeńskie. W kulturach kobiecych podkreśla się wzajemną zależność płci i elastyczność ról tradycyjnie z nimi związanych.

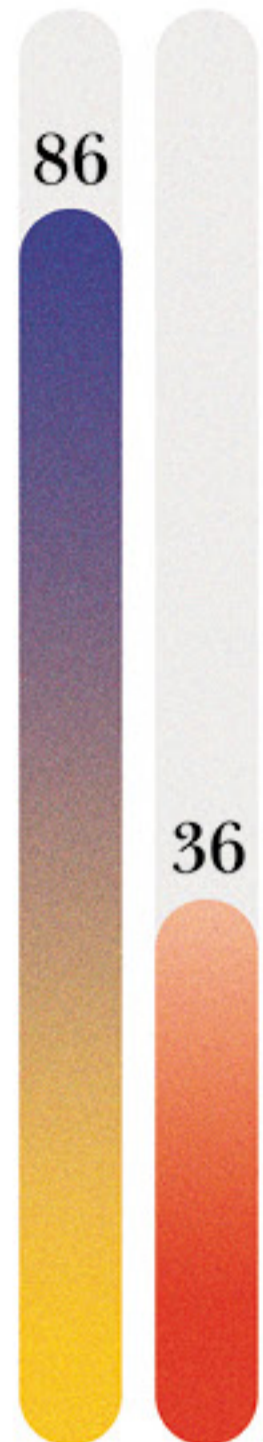
W praktyce kultury kobiece charakteryzuje np. większa troska o solidarność i jakość życia oraz przekonanie, że osoby zajmujące wyższe pozycje w hierarchii poza tym, że powinny zajmować się zarządzaniem, są również odpowiedzialne za dbanie o dobry klimat społeczny.

Rodziny w kulturach kobiecych w procesie socjalizacji kładą większy nacisk na budowanie sieci społecznych, jedność oraz rozwiązywanie problemów przez wypracowywanie w negocjacjach kompromisowych rozwiązań. W szkole akceptuje się bycie przeciętnym uczniem, ocenia się bardziej jego starania i podejmowane wysiłki, dlatego nie eksponuje się porażek. W pracy nacisk jest położony na jakość życia, nieakceptowane są postawy pyszałkowane, akceptowane jest natomiast korzystanie z intuicji. W relacji obywatel-państwo formułowane są oczekiwania wsparcia potrzebujących przez instytucje, zapewnienia dobrobytu w duchu solidarności ze słabszymi ekonomicznie (troski o innych i o ich jakość życia), zgoda na realizację polityki gwarantującej wszystkim bezpieczeństwo ekonomiczne (gwarancja zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych poprzez zasiłki, dopłaty, fundusze socjalne).

Ukraińcy mają wyższy poziom orientacji długoterminowej niż Polacy

Ukraińcy są bardziej skłonni niż Polacy do:

- powolnego i systematycznego dążenia do celu (ważne są osiągnięcia, które przyjdą za kilka lat),
- przekonania o potrzebie opiekowania się dziećmi przez matki (a niekoniecznie przedszkola),
- oszczędzania i inwestowania (np. w nieruchomości),
- pragmatycznego a nie normatywnego traktowania przeszłości - jej interpretacja zależy od sytuacji, kontekstu i czasu.

Ten wymiar kultury opisuje waloryzowanie przeszłości, współczesności i przyszłości. Osoby o orientacji krótkoterminowej są bardziej zorientowane na przeszłość i teraźniejszość, dużo wysiłku poświęcają na jej zrozumienie i znalezienie prawdy, natomiast osoby z orientacją długoterminową są bardziej zorientowane na przyszłość i uważają, że odpowiedź na pytanie „dlaczego jest tak jak jest” często zależy od kontekstu.

II SFERA OSOBISTA

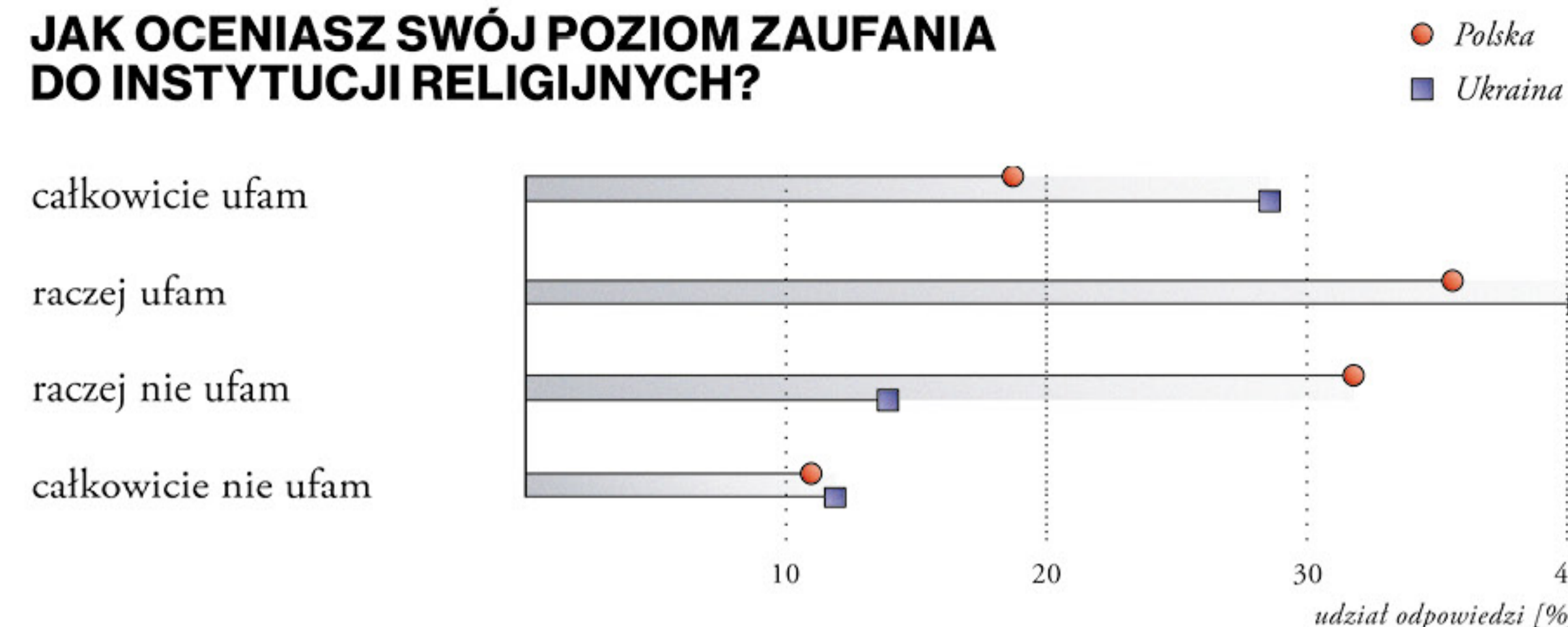
WARTOŚCI RELIGIJNE

w stronę permissywnizmu

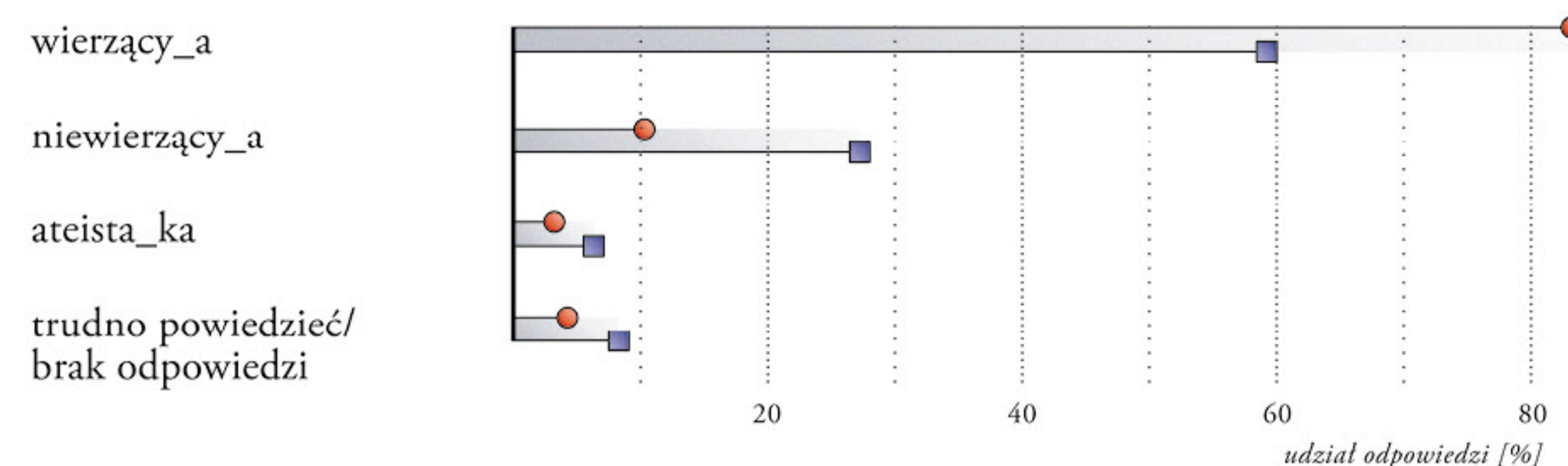
- Bóg w życiu Ukraińców jest mniej ważny niż w życiu Polaków,
- Uczestnictwo Ukraińców w mszach świętych ma charakter rytualny, czynią to zazwyczaj przy okazji większych świąt religijnych, podczas gdy Polacy co tydzień,
- Ukraińcy rzadziej niż Polacy (choć również w większości) deklarują się jako osoby wierzące.

Jednym z obszarów, w których możemy zaobserwować różnicę między Polakami i Ukraińcami, jest ich religijność. Bóg jest ważny zarówno w życiu Polaków i Ukraińców, choć zdecydowanie mniej u tych drugich. Polacy częściej niż Ukraińcy deklarują się jako osoby wierzące. Skutkiem odmiennego zaangażowania religijnego jest większy permissywnizm Ukraińców. Oznacza to, że wschodni sąsiedzi Polski są mniej rygorystyczni w ocenianiu przestrzegania określonych religijnie nakazów i zakazów oraz wynikających z nich zachowań, częściej i chętniej usprawiedliwiają odstępstwa od norm oraz bardziej rytualnie podchodzą do swojej wiary (np. Polacy częściej niż Ukraińcy chodzą do świątyni, ci pierwsi na cotygodniowe msze, ci drudzy raczej przy większych, świątecznych okazjach). Sfera religijna ma mniejsze znaczenie w ich codzienności niż w życiu Polaków. Dlatego normy wypływające bezpośrednio z nauki kościoła albo pośrednio z wpływu kościoła na życie codzienne w Polsce mogą być przez nich niezrozumiałe albo nieakceptowane, choć to Polacy deklarują większy krytycyzm wobec kościoła.

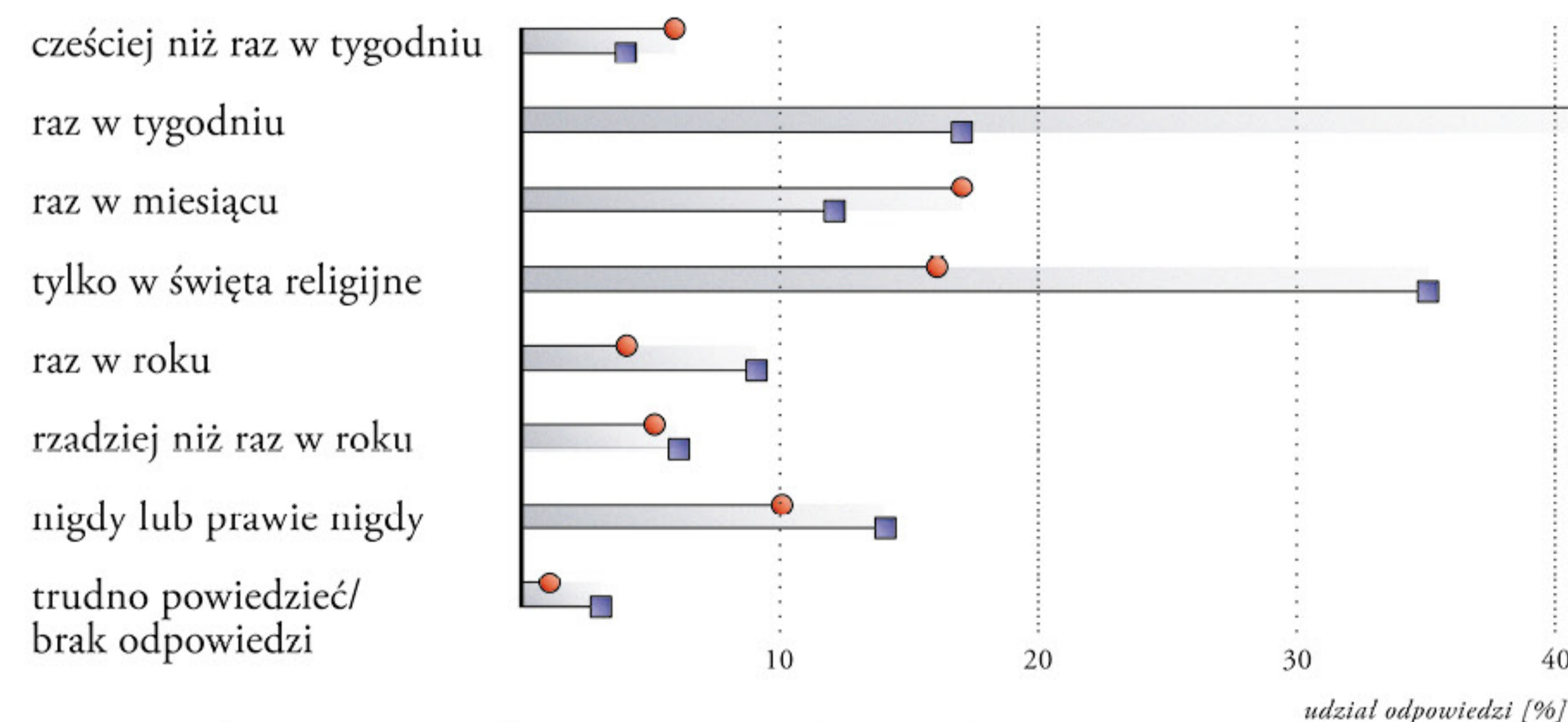
JAK OCENIASZ SWÓJ POZIOM ZAUFANIA DO INSTYTUCJI RELIGIJNYCH?

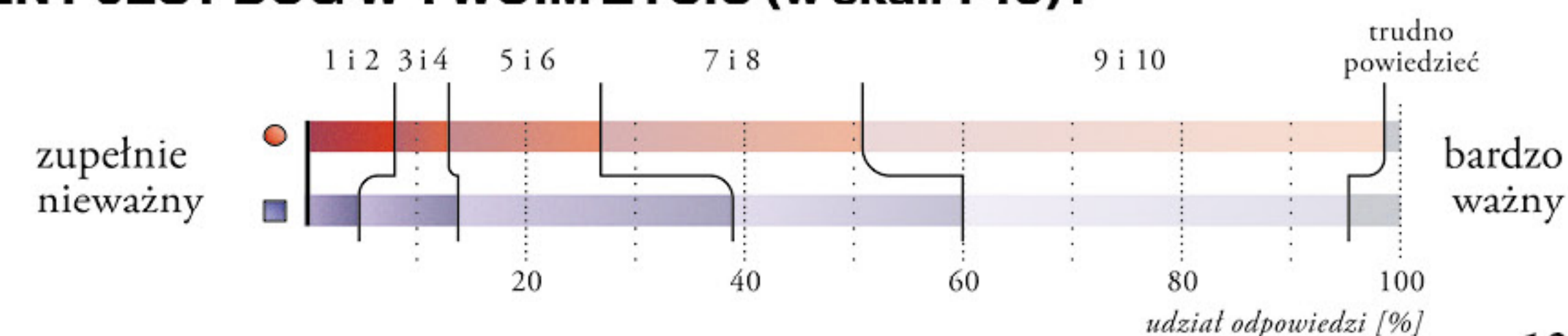
CZY DEKLARUJESZ SIĘ JAKO:

NIE WLICZAJĄC ŚLUBÓW, POGRZEBÓW I CHRZTÓW, JAK CZĘSTO OBECNIE UCZESTNICZYSZ W MSZY ŚWIĘTEJ?

JAK WAŻNY JEST BÓG W TWOIM ŻYCIU (w skali 1-10)?

MORALNOŚĆ OSOBISTA

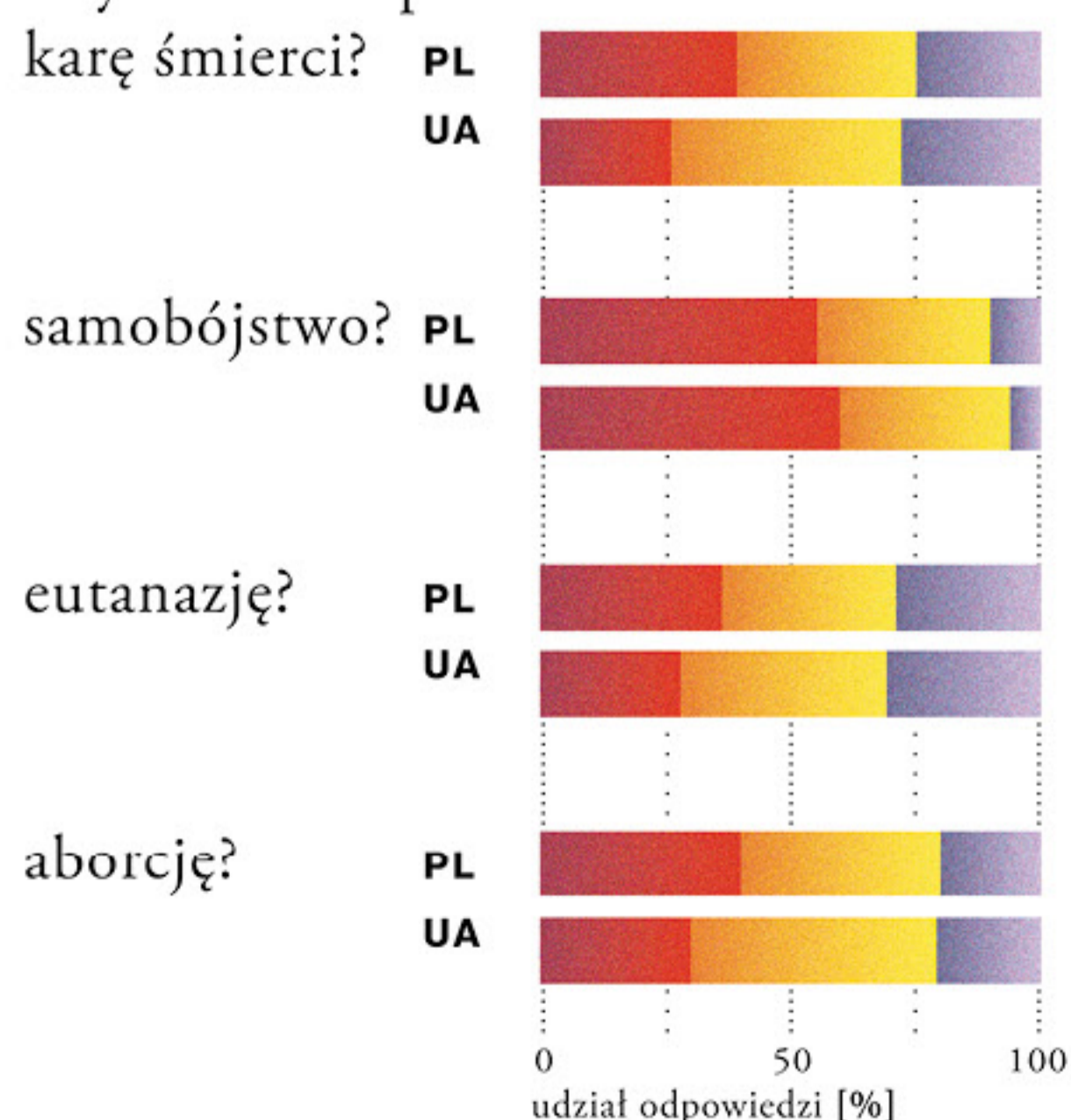
w stronę permissywizmu

- Ukraińcy mniej rygorystycznie niż Polacy postrzegają ochronę życia (są bardziej skłonni uznawać karę śmierci, eutanazję i aborcję),
- Ukraińcy mniej rygorystycznie niż Polacy postrzegają rozwody oraz seksualność (są bardziej skłonni uznawać pracę seksualną i okazjonalne stosunki płciowe).

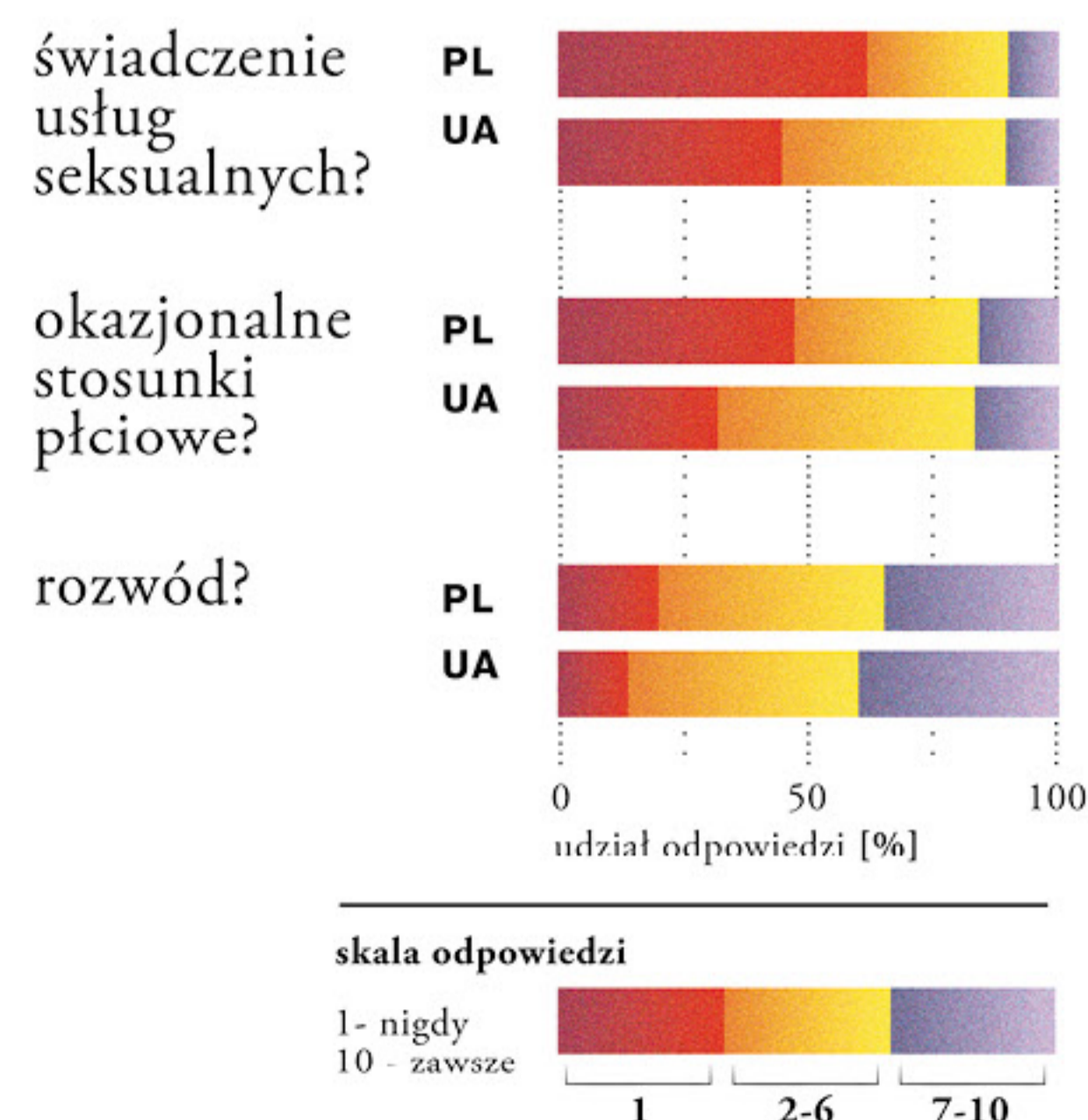
Ze sferą religijną można powiązać system norm i wartości moralnych. Zjawiska, które w polskim dyskursie publicznym z reguły łączy się z ochroną życia, w społeczeństwie ukraińskim są akceptowane nieco inaczej. Ukraińcy częściej niż Polacy wyrażają akceptację dla kary śmierci, aborcji i eutanazji. Spośród porównywanych zjawisk jedynie samobójstwa są nieco bardziej akceptowane przez Polaków, choć dla obu narodowości są relatywnie najmniej akceptowane. Ograniczenia w dostępności do aborcji w Polsce są często dla Ukrainek zaskoczeniem. Różnice w systemach wartości skutkują również nieco inną obyczajowością, co może zaskakiwać lub powodować rozczarowania po obu stronach.

wartości moralne OCHRONA ŻYCIA

Czy można usprawiedliwić:

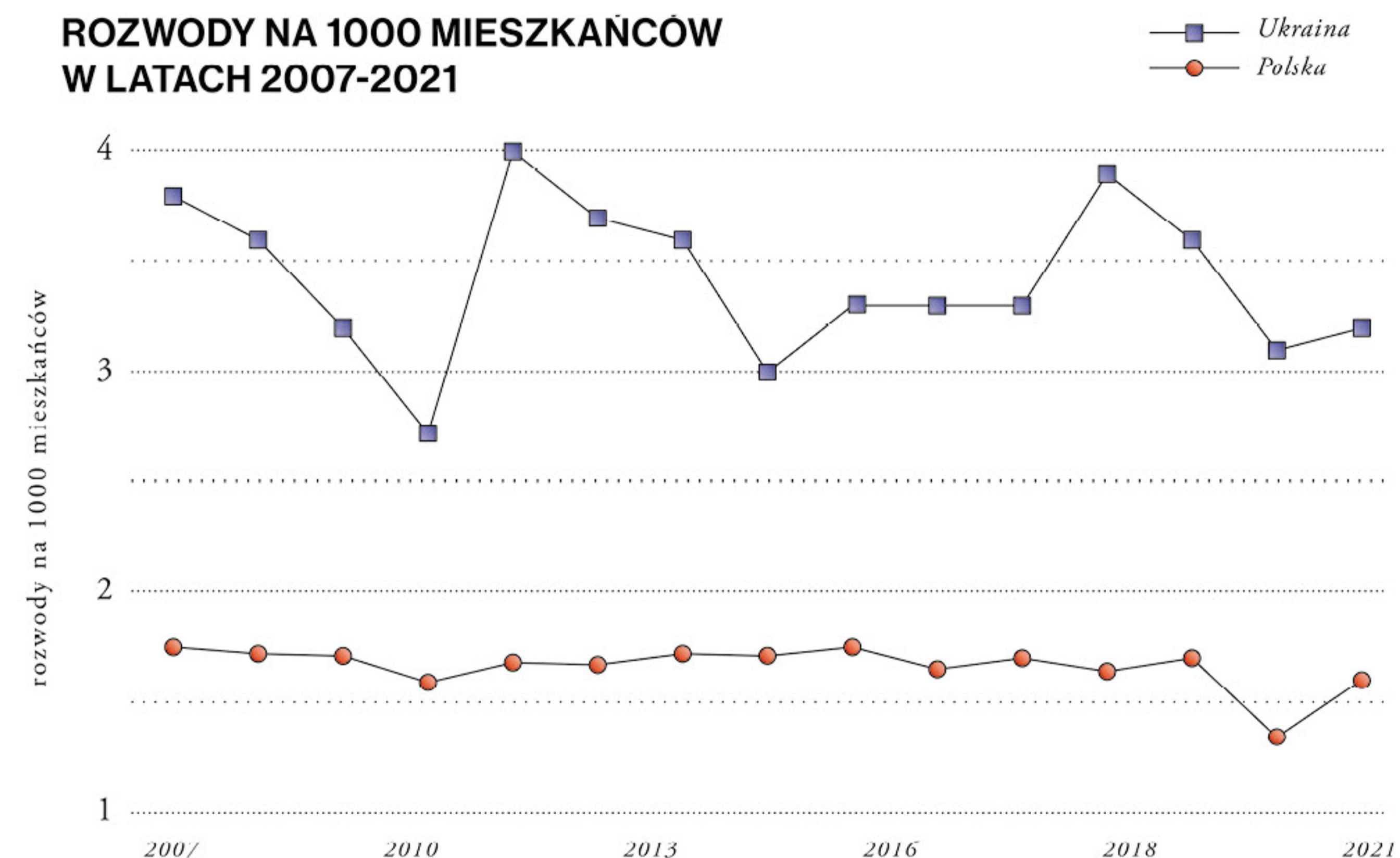

RODZINA I SEKSUALNOŚĆ

Różnice są widoczne również w sferze obyczajowości związanej z szeroko rozumianą seksualnością człowieka. Polacy są mniej skłonni akceptować pracę seksualną, okazjonalne stosunki płciowe oraz rozwody. Zidentyfikowane w badaniach przekonania znajdują odbicie w wyższym wskaźniku rozwodów w Ukrainie.

ROZWOODY NA 1000 MIESZKAŃCÓW W LATACH 2007-2021

źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i Państwowego Komitetu Statystyki Ukrainy

Mniejszy rygoryzm moralny Ukraińców może sprawiać, że lepiej będą się czuć w mniej konserwatywnych społecznościach dużych polskich miast, które charakteryzuje bardziej liberalna obyczajowość, niż w innych częściach kraju. Jednak odwołując się do perspektywy całego kraju, przywołując Kicińskiego (2005) można powiedzieć, że Polacy nadal wpisują się w „nurt moralności katolickiej”, natomiast Ukraińcy w „nurt moralności liberalnej”. Permissywizm Ukraińców w sferze prywatnej, obejmującej religijność i rodzinę oraz seksualność, które w polskim kontekście mocno ze sobą współgrają, pokazuje, że może na tym polu dochodzić do nieporozumień. Zjawiskiem obecnym w systemie prawnym i kulturowym Ukrainy jest zjawisko surrogacji, które wśród bardziej konserwatywnych kulturowo Polaków może budzić zaskoczenie, a nawet sprzeciw.

III SFERA PUBLICZNA

Odmienności kulturowe zauważane są również w sferze publicznej, odnoszącej się do przekonań i doświadczeń w zakresie funkcjonowania państwa, roli jaką powinno ono wypełniać względem swoich obywateli, ale również stosunku obywateli do praw regulujących funkcjonowanie państwa i politycznie stanowionej wspólnoty.

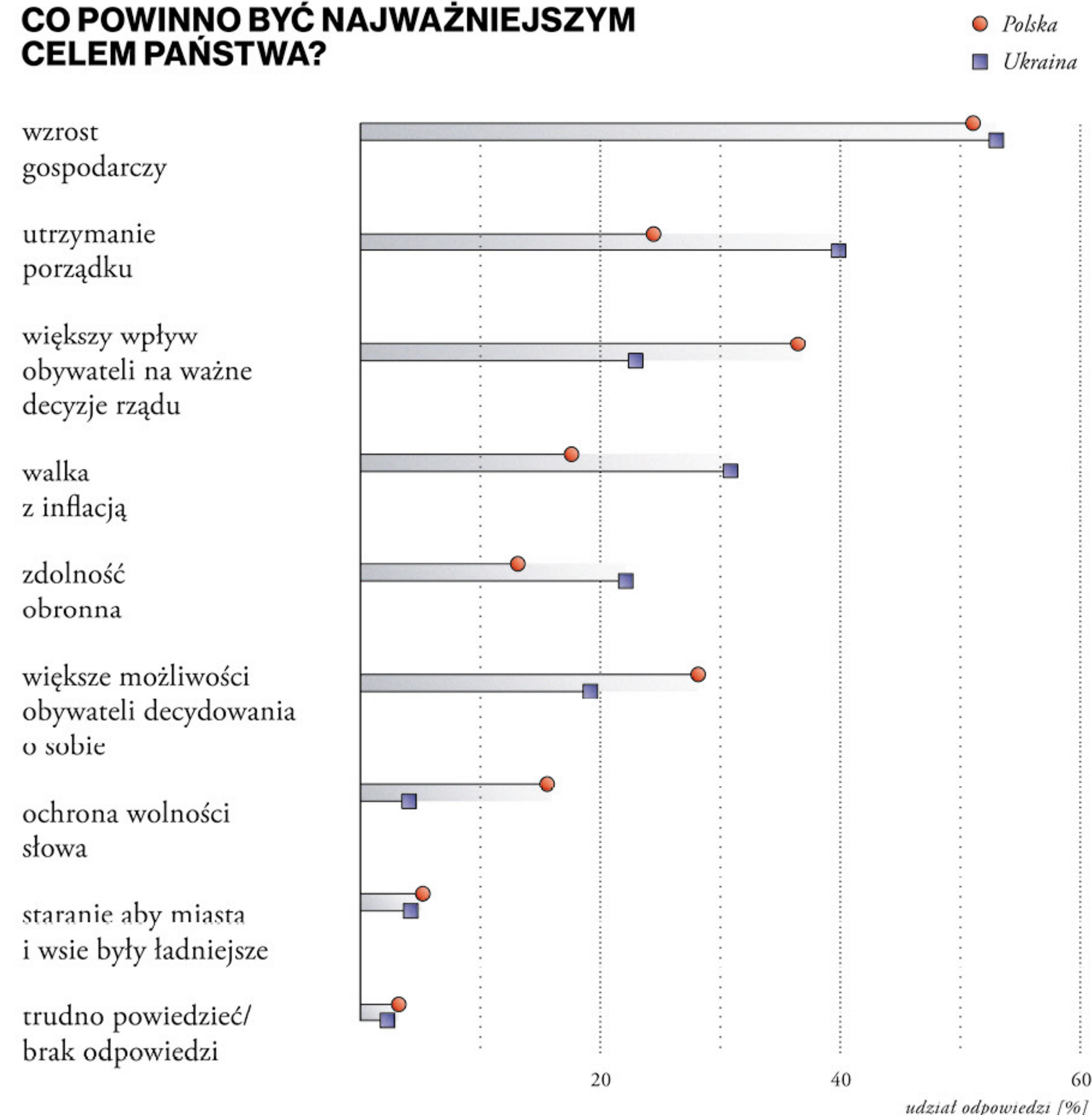
WARTOŚCI ZWIĄZANE Z POCZUCIEM BEZPIECZEŃSTWA EKONOMICZNEGO I FIZYCZNEGO

ORIENTACJA MATERIALISTYCZNA

- dla Ukraińców ważniejsza niż dla Polaków jest zdolność obronna państwa, utrzymanie porządku i walka z inflacją,
- Ukraińcy częściej niż Polacy formułują ekonomiczne oczekiwania względem demokracji (ochronę równych dochodów przez państwo, opodatkowanie bogatych w celu wsparcia biednych, pomoc publiczną dla bezrobotnych),
- Ukraińcy częściej niż Polacy uważają, że państwo powinno zabezpieczać ekonomiczne potrzeby swoich obywateli (równość dochodów, większa odpowiedzialność państwa za zapewnienie dobrobytu, większy udział własności państwowej).

Ukraińcy częściej niż Polacy oczekują od państwa zapewnienia bezpieczeństwa fizycznego i materialnego. Najważniejsze jest dla nich utrzymanie porządku, walka z inflacją oraz zdolność obronna państwa. Te oczekiwania formułowane są niemal dwukrotnie częściej niż przez Polaków. Dużo rzadziej niż Polacy zwracają z kolei uwagę na kwestie związane z prawami obywateli do współdecydowania o sprawach wspólnoty politycznej. Chodzi tu przede wszystkim o wpływ obywateli na ważne decyzje rządu, możliwości obywateli w zakresie decydowania o sobie i ochronę wolności słowa.

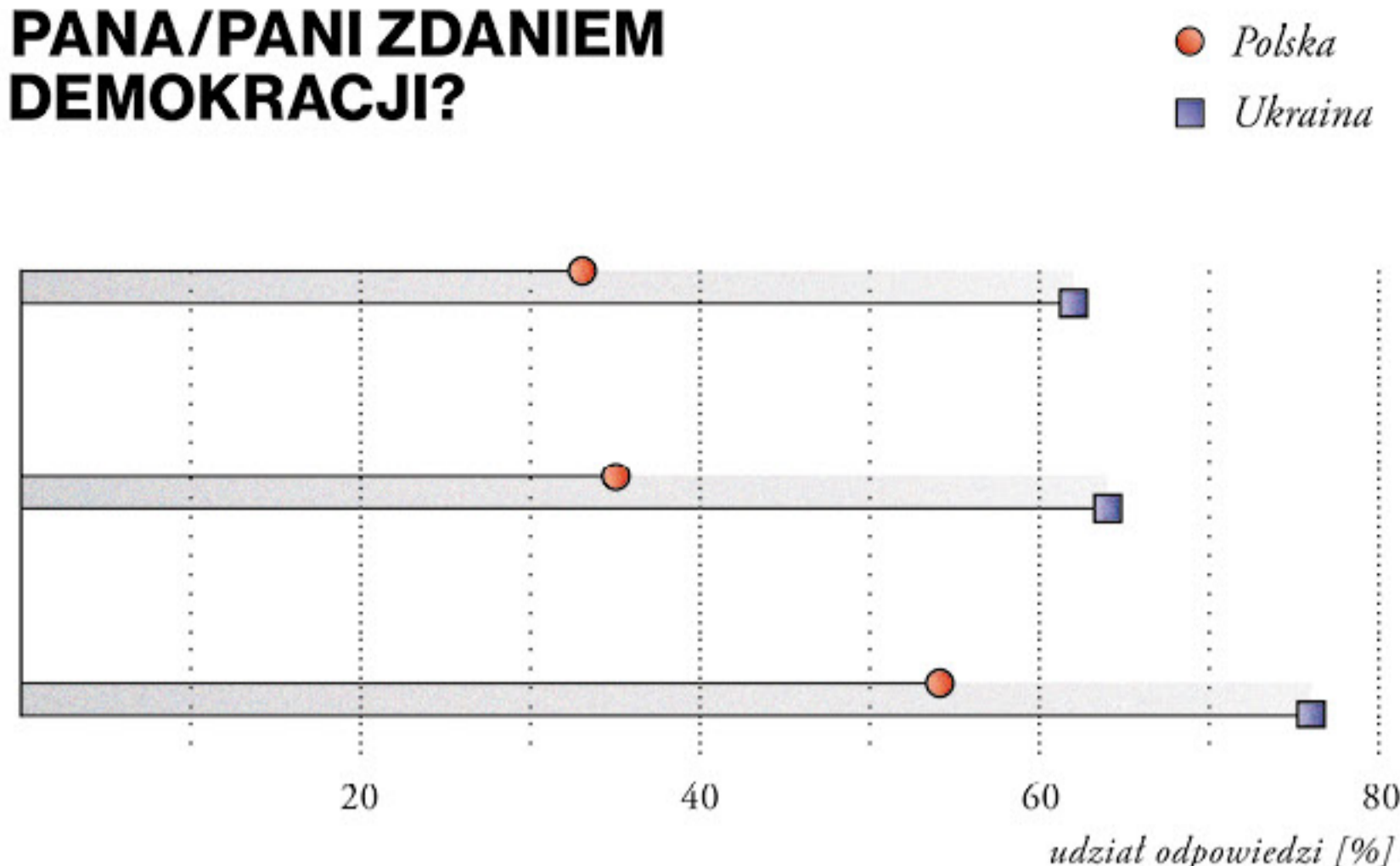
CO POWINNO BYĆ NAJWAŻNIEJSZYM CELEM PAŃSTWA?

Duże znaczenie bezpieczeństwa materialnego dla Ukraińców widoczne jest również w zakresie ekonomicznych oczekiwań wobec demokracji jako systemu i sprawujących władzę. Ukraińcy częściej niż Polacy uważają, że w demokracji ważna jest ochrona równych dochodów przez państwo, opodatkowanie bogatych w celu wsparcia biednych i pomoc publiczna dla bezrobotnych. Optują zatem za egalitaryzmem, za „demokracją równych warunków życiowych” (Ziółkowski 2006).

KTÓRE KWESTIE SĄ PANA/PANI ZDANIEM WAŻNYMI CECHAMI DEMOKRACJI?

ochrona równych dochodów przez państwo
opodatkowanie bogatych w celu wsparcia biednych
pomoc publiczna dla bezrobotnych

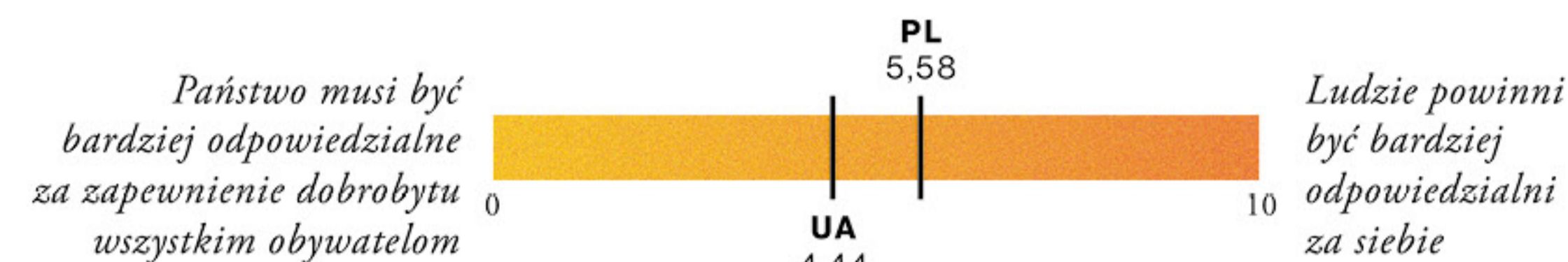

Oczekiwania zabezpieczenia obywateli ze strony państwa przejawiają się również w deklaracjach co do potrzeb ekonomicznych, jakie państwo powinno zaspokajać. Ukraińcom bliższe są postulaty zwiększenia odpowiedzialności państwa za zapewnienie dobrobytu wszystkim obywatelom oraz zwiększenia udziału własności państwowej w strukturze gospodarki. Rządziej też opowiadają się za zasadami panującymi na wolnym rynku. Bliższa jest im opinia, że konkurencja jest zła, co można też wiązać z ich większym od polskiego kolektywizmem. Częściej też uważają, że dochody powinny być równe, a nie wynikać z „indywidualnych zasług”. Można powiedzieć zatem, że neoliberalizm nie rozgościł się w Ukrainie tak powszechnie, jak w Polsce. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że deklarowane poglądy na temat poszczególnych sfer polityki nie zawsze idą w parze z zachowaniami wyborczymi lub ustawodawstwem. Nie inaczej jest w przypadku Polski i Ukrainy. Wyniki wyborów i decyzje polityczne są wypadkową wielu czynników, a system wartości wyborców to tylko jeden z nich.

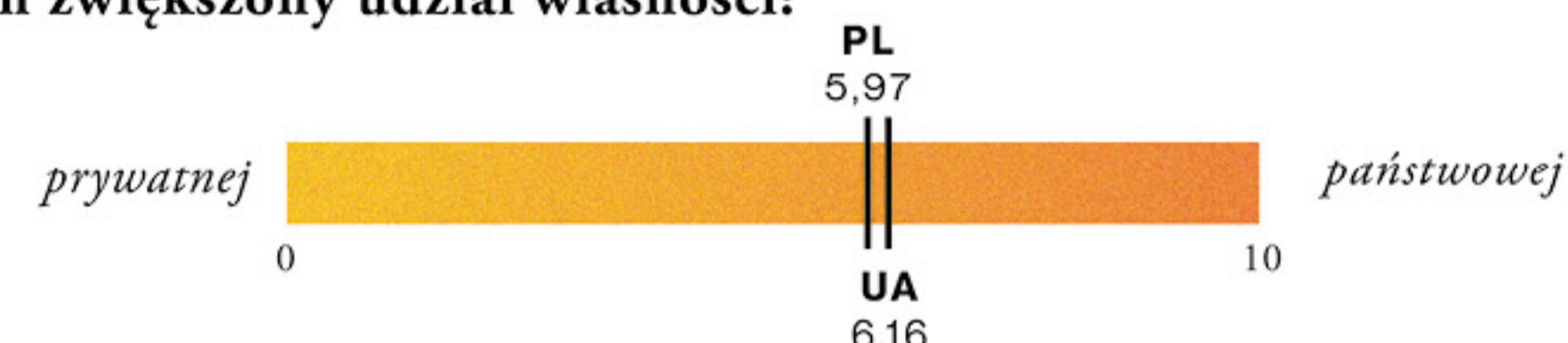
Powyższe ustalenia świadczą o tym, że Ukraińcy przywiązują dużą wagę do poczucia bezpieczeństwa, przede wszystkim tego ekonomicznego, a w konsekwencji są zorientowani na wartości z nim związane. Z bezpieczeństwem ekonomicznym łączy się ocena poziomu życia i standardu materialnego, a także potrzeba jego ochrony (i powiązanej z nim pozycji społecznej). Przemawiają za tym chociażby deklaracje Ukraińców w zakresie oceny własnych dochodów – wysokie dochody deklarowali oni dwukrotnie rzadziej niż Polacy. Należy oczywiście pamiętać o istnieniu obiektywnej i znaczącej różnicy między dochodami oraz siłą nabywczą pieniądza w Polsce i Ukrainie.

POGLĄDY EKONOMICZNE

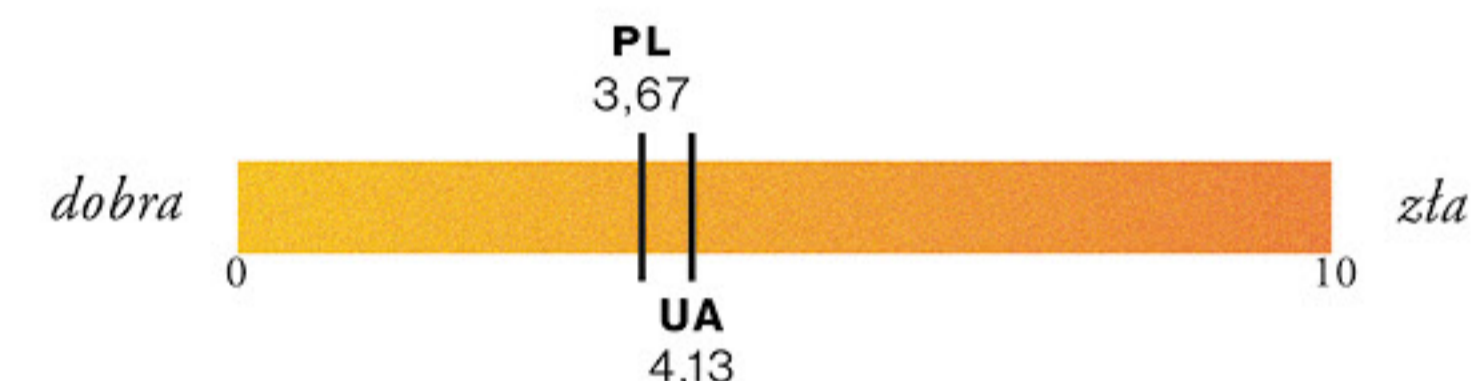
Opinia na temat państwa opiekuńczego:

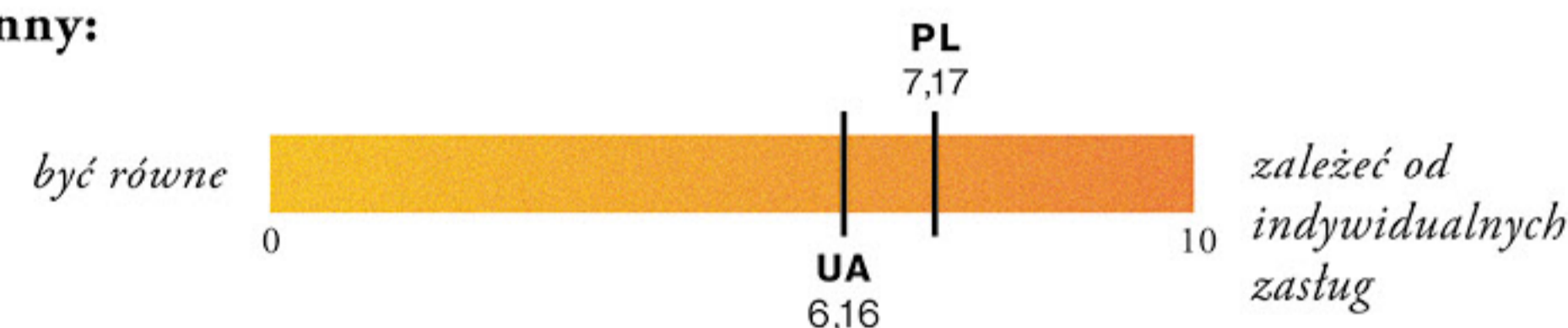
Powinien zostać zwiększony udział własności:

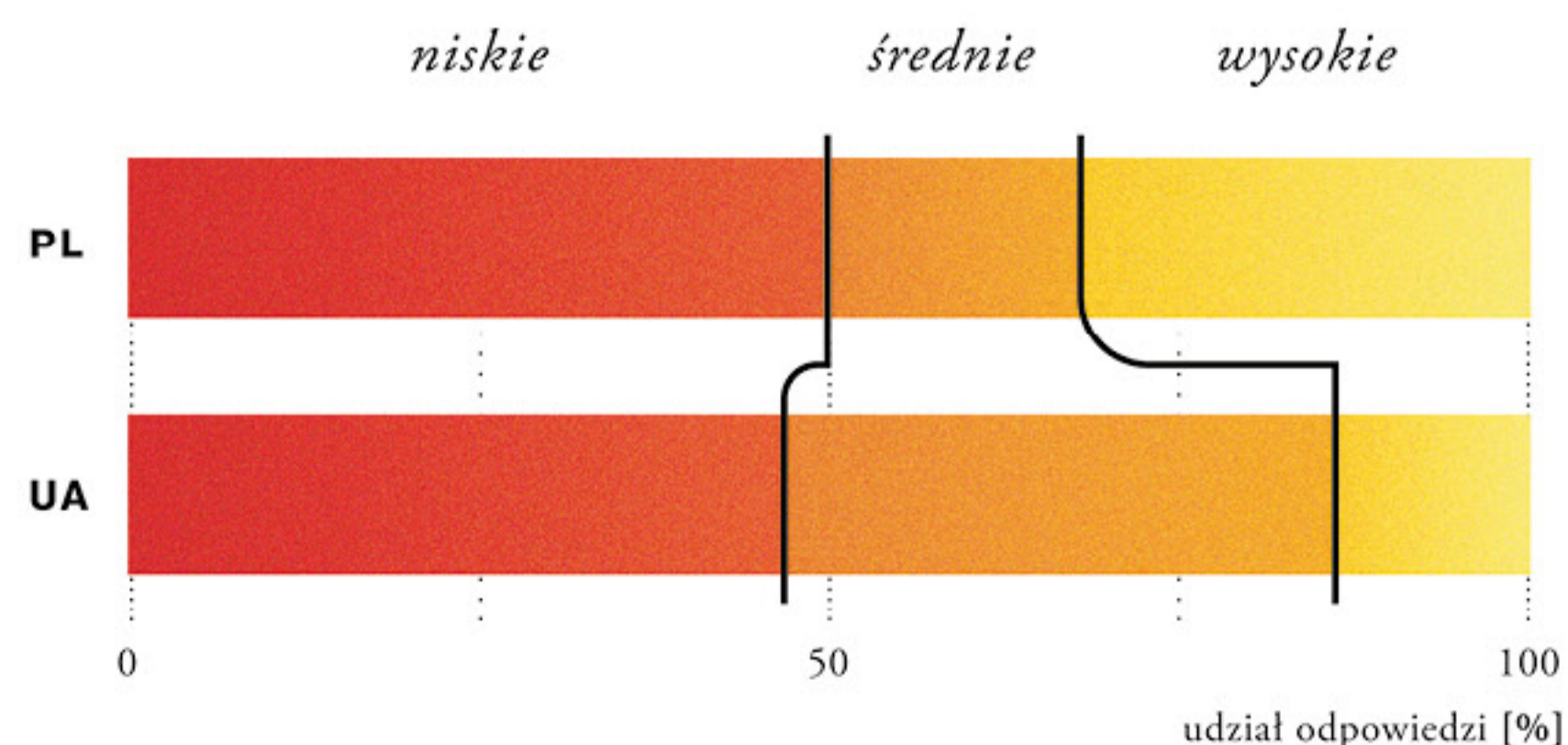
Konkurencja jest:

Dochody powinny:

OCENA POZIOMU INDYWIDUALNYCH DOCHODÓW

Można założyć, że w odniesieniu do wartości ekonomiczno-socjalnych Ukraińcy częściej kierują się logiką wyrównawczo-opiekuńczą, a nie logiką rynkową (por. Ziółkowski 2006). Ta druga bardziej widoczna jest wśród Polaków. W większym stopniu niż Polacy cenią też wizję ładu ekonomicznego związanego z państwem solidarnym, a nie liberalnym. Składają się na to formułowane w stosunku do państwa oczekiwania pełnienia przez nie roli opiekuńczej i niechęć do uznawania indywidualnej odpowiedzialności za własny los (por. Ziółkowski 2006). To władza jest zatem postrzegana jako gwarant bezpieczeństwa i zaspokojenia potrzeb życiowych. Ma też za zadanie w pewnej mierze przejąć odpowiedzialność za los obywateli. W konsekwencji, nie będą oni skłonni „brać spraw w swoje ręce” i na przykład uczestniczyć w rynkowej konkurencji, w której ważne są osiągnięcia indywidualne, a nie zespołowe.

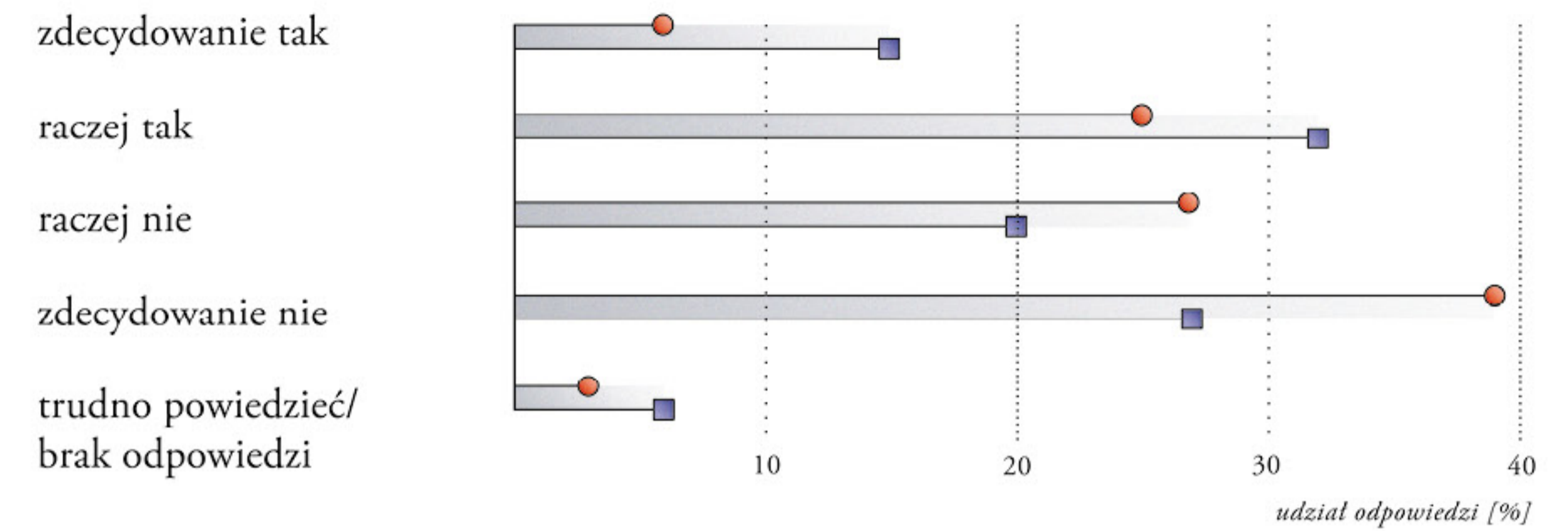
Ukraińcy częściej niż Polacy zgadzają się, że państwo powinno mieć prawo do podejmowania działań opisywanych jako sprzyjające podniesieniu bezpieczeństwa w przestrzeni publicznej, m.in.:

- **prowadzenia monitoringu wideo w miejscach publicznych,**
- **dostępu do wiadomości e-mail i innych informacji udostępnianych on-line,**
- **gromadzenia informacji o mieszkańcach kraju bez ich wiedzy.**

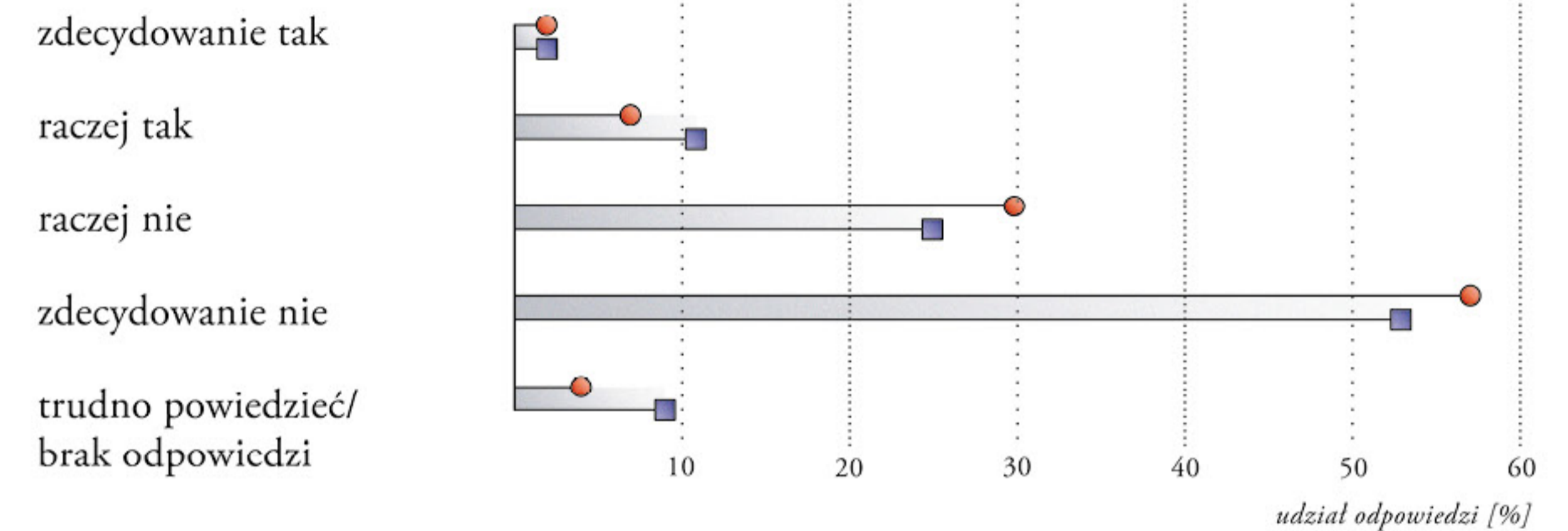
Zapewnienie bezpieczeństwa ekonomicznego nie jest jedynym zadaniem, którego realizacji Ukraińcy oczekują od państwa. Równie ważne jest dla nich poczucie bezpieczeństwa fizycznego w przestrzeni publicznej, nawet kosztem ingerencji w przestrzeń prywatną. Częściej niż Polacy zgadzają się z tym, że państwo powinno mieć prawo do prowadzenia monitoringu wideo w miejscach publicznych, gromadzenia informacji o mieszkańcu kraju bez jego wiedzy oraz dostępu do wiadomości e-mail i innych informacji udostępnianych on-line.

CZY PAŃSTWO POWINNO MIEĆ PRAWO DO PROWADZENIA MONITORINGU WIDEO W MIEJSCACH PUBLICZNYCH?

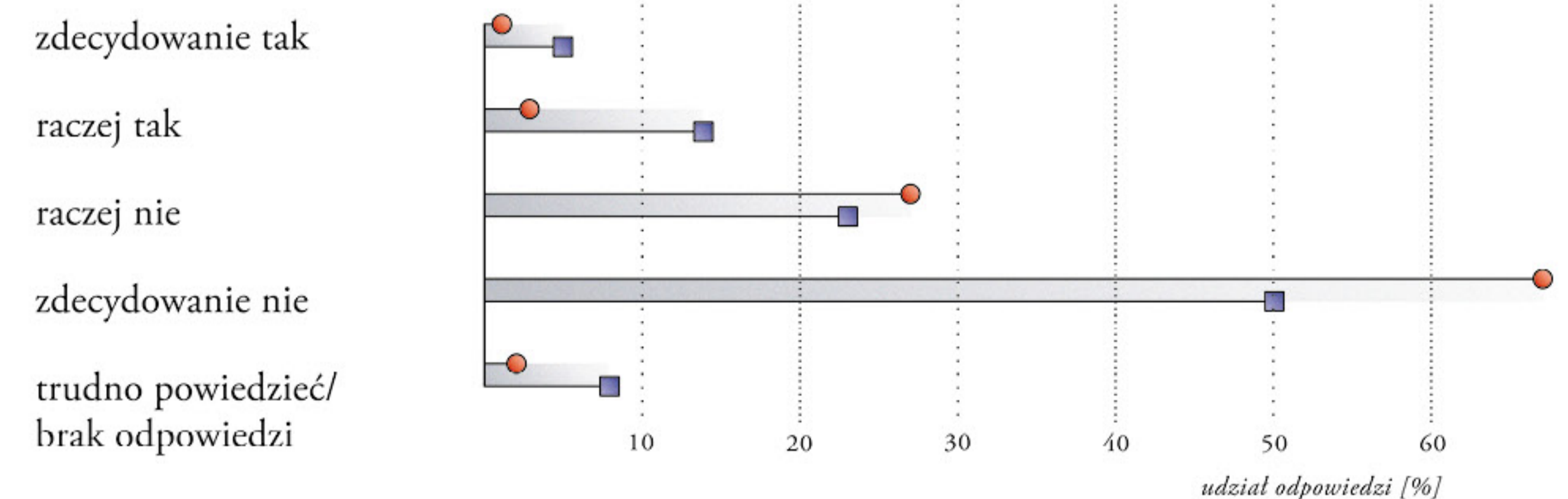
● Polska
■ Ukraina

CZY PAŃSTWO POWINNO MIEĆ DOSTĘP DO WIADOMOŚCI E-MAIL I INNYCH INFORMACJI UDOSTĘPNIANYCH ONLINE?

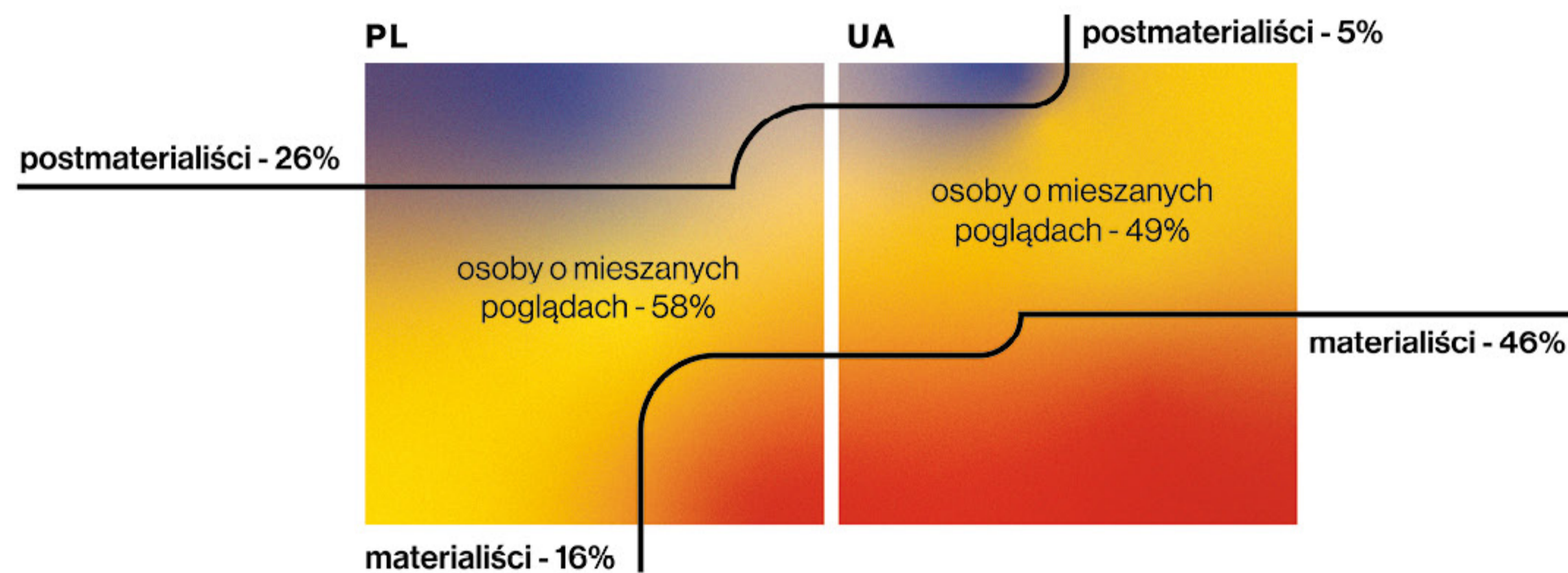

CZY PAŃSTWO POWINNO MIEĆ PRAWO DO GROMADZENIA INFORMACJI O MIESZKAŃCU KRAJU BEZ JEGO/JEJ WIEDZY?

Za wskazaniami Ukraińców i Polaków dotyczącymi roli państwa kryją się określone wartości i powiązane z nimi cele. Jedną z najpopularniejszych wypadkowych miar tego aspektu kultury jest tzw. wskaźnik postmaterializmu. Oczekiwania wobec państwa związane z zapewnieniem obywatelom poczucia bezpieczeństwa ekonomicznego i fizycznego są określane jako materialistyczne (umożliwiające zaspokojenie podstawowych potrzeb życiowych). Postulaty stworzenia obywatelom możliwości samoekspresji, osiągnięcia sukcesu, indywidualnego rozwoju w różnych sferach życia czy troski o środowisko naturalne to z kolei wartości opisywane wspólnie mianem postmaterialistycznych (ukierunkowanych na realizację potrzeb wyższego rzędu). Wśród Ukraińców udział osób zorientowanych na wartości materialistyczne jest ponad dwukrotnie wyższy niż wśród Polaków, a udział osób, dla których ważne są wartości postmaterialistyczne pięciokrotnie niższy.³

WSKAŹNIK POSTMATERIALIZMU (2020)

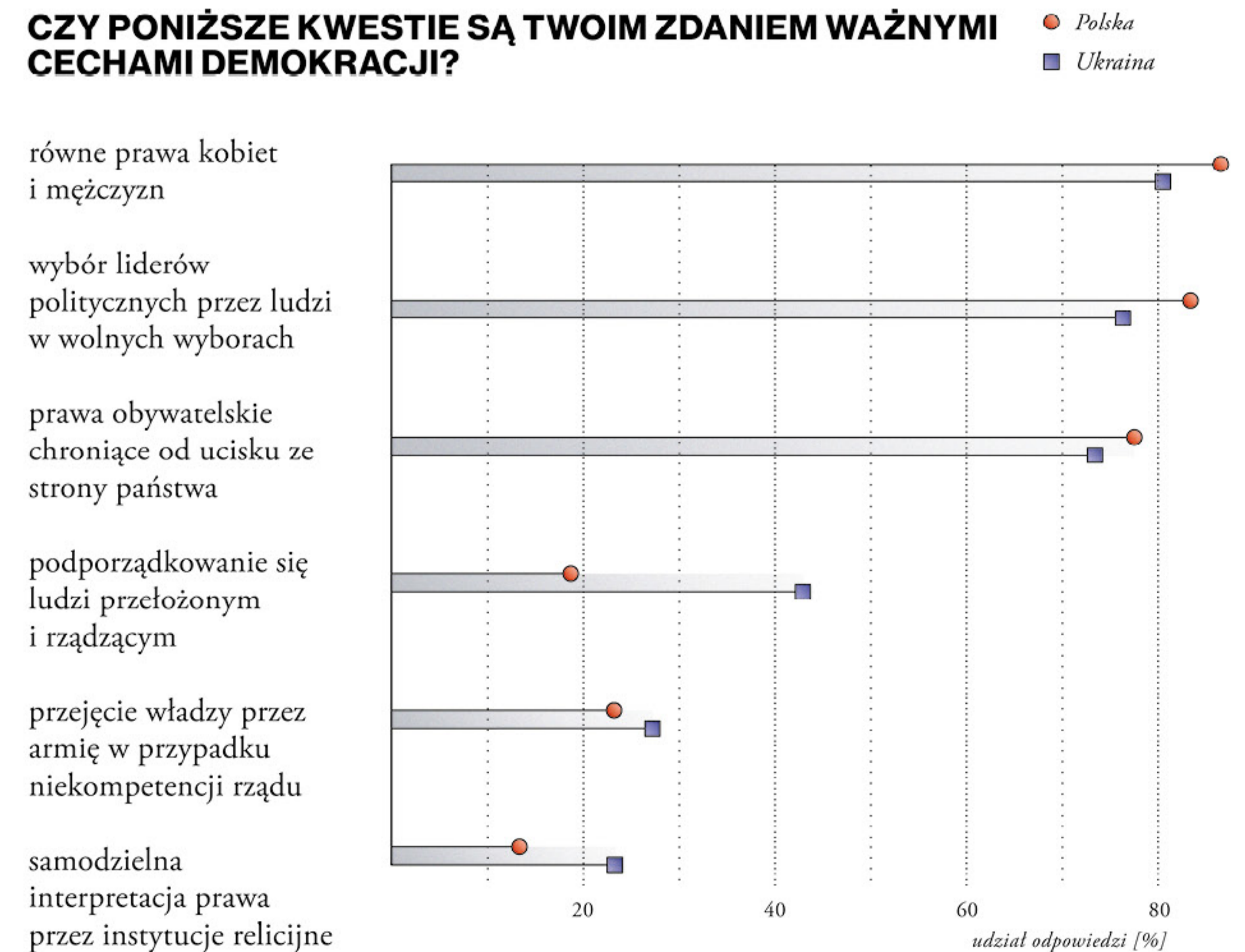
Ukraińcy częściej niż Polacy uważają, że ważną cechą demokracji jest:

- podporządkowanie się rządzącym i przełożonym,
- samodzielna interpretacja prawa przez instytucje religijne,
- możliwość przejęcia władzy przez armię w przypadku niekompetencji rządu,

³ Taka definicja materializmu znacząco różni się od znaczenia tego słowa w języku potocznym. Posługując się tym pojęciem należy więc zwrócić szczególną uwagę na to, które znaczenie powinno mieć zastosowanie w danym przypadku.

Wartości materialistyczne i postmaterialistyczne mają swoje przełożenie na postawy wobec polityki. Im wyższy stopień zaspokojenia potrzeb podstawowych, tym bardziej można oczekiwać wzrostu akceptacji dla rozwiązań demokratycznych (Siemieńska 2004). Częściej deklarowana przez Ukraińców konieczność zapewnienia poczucia bezpieczeństwa wśród obywateli „przekłada się” na ich wizję demokracji, zasad ustroju oraz praw obywatelskich. Znacznie częściej niż Polacy uznają, że ważną cechą demokracji jest podporządkowanie się przełożonym i rządzącym. Są też bardziej skłonni do akceptacji rządów wojskowych – w przypadku niekompetencji rządu armia może przejąć władzę. Ujawniający się dystans do władzy uzasadnia również częstszą akceptację dla samodzielnej interpretacji prawa przez instytucje religijne. Jednocześnie należy zaznaczyć, że z wyjątkiem pierwszej z powyższych kwestii (podporządkowania się przełożonym i rządzącym), związanej z omówionym w pierwszym rozdziale dystansem władzy, różnice w postrzeganiu demokracji przez Polaków i Ukraińców są niewielkie i w tym zakresie obie kultury są do siebie względnie podobne.

CZY PONIŻSZE KWESTIE SĄ TWOIM ZDANIEM WAŻNYMI CECHAMI DEMOKRACJI?

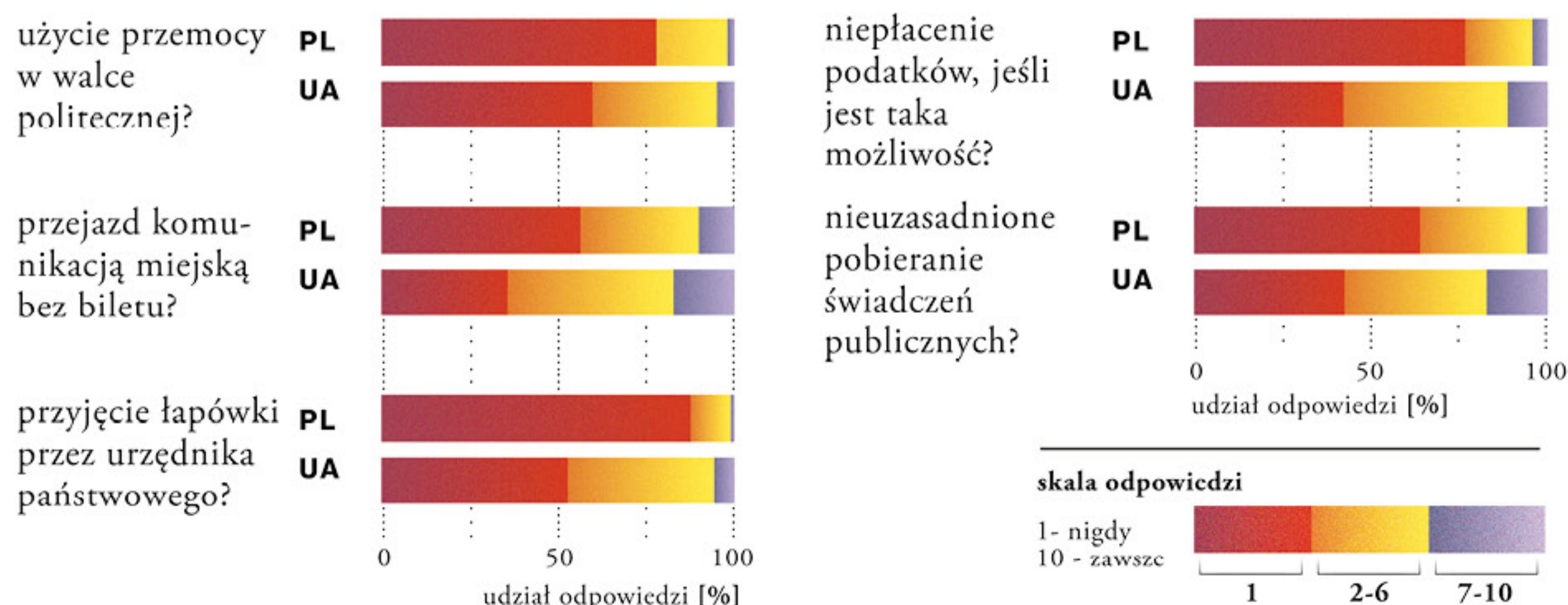
MORALNOŚĆ OBYWATELSKA W STRONĘ PERMISYWIZMU

- Ukraińcy częściej niż Polacy deklarują możliwość usprawiedliwienia wykroczeń przeciwko zasadom związanym ze sferą obywatelską, państwem i prawem (przejazdu komunikacją zbiorową bez biletu, przyjęcia łapówki, niepłacenia podatków, nieuzasadnionego pobierania świadczeń),
- Ukraińcy częściej niż Polacy wskazują, że korupcja jest dużym problemem w ich kraju.

Charakterystyczny dla kultury ukraińskiej dystans do władzy i uznanie konieczności lub zasadności podporządkowania się jej nie przekłada się na szczególny rygoryzm w zakresie przestrzegania praw regulujących relację obywatel–państwo. Ukraińcy częściej niż Polacy skłonni są usprawiedliwiać wykroczenia przeciwko zasadom związanym ze sferą obywatelską – przeciwko państwu i prawu. Rzadziej deklarują, że nigdy nie można usprawiedliwić przyjęcia łapówki przez urzędnika państwowego, niepłacenia podatków (jeśli jest taka możliwość), użycia przemocy w walce politycznej, jak również nieuzasadnionego pobierania świadczeń publicznych i przejazdu komunikacją bez biletu. Większy rygoryzm w Polsce w zakresie moralności obywatelskiej jest konsekwencją bardziej zaawansowanego poziomu socjalizacji politycznej, uznania norm służących ochronie dobra wspólnego i interesów zbiorowości. Jest wynikiem – jak pisała Jasińska-Kania (2007) – uświadomienia świadomości moralnej.

wartości moralne PAŃSTWO I PRAWO

Czy można usprawiedliwić:

Z kwestią moralności publicznej wiąże się również problem korupcji. Ukraińcy częściej niż Polacy wskazują, że korupcja jest bardzo dużym problemem w ich kraju. Nieformalne przepływy dóbr i pieniędzy w różnych sferach życia publicznego (polityka, sądownictwo, służba zdrowia, służby mundurowe) są źródłem braku zaufania do instytucji politycznych – niskiej oceny ich praworządności i opinii o nieskuteczności działań w zakresie zaspokajania potrzeb społecznych. Korupcji, jako „uciążliwej normie” (Szczepański 2006) towarzyszy przekonanie, że moralny obowiązek uczciwości jest ograniczony wyłącznie do osób najbliższych. Ten „amoralny familizm” oznacza: „maksymalizuj doraźne korzyści swojej rodziny zakładając, że wszyscy postępują tak samo” (Banfield, za: Nowakowski 1996).

POSTRZEGANIE PROBLEMU KORUPCJI W UKRAINIE (2017)

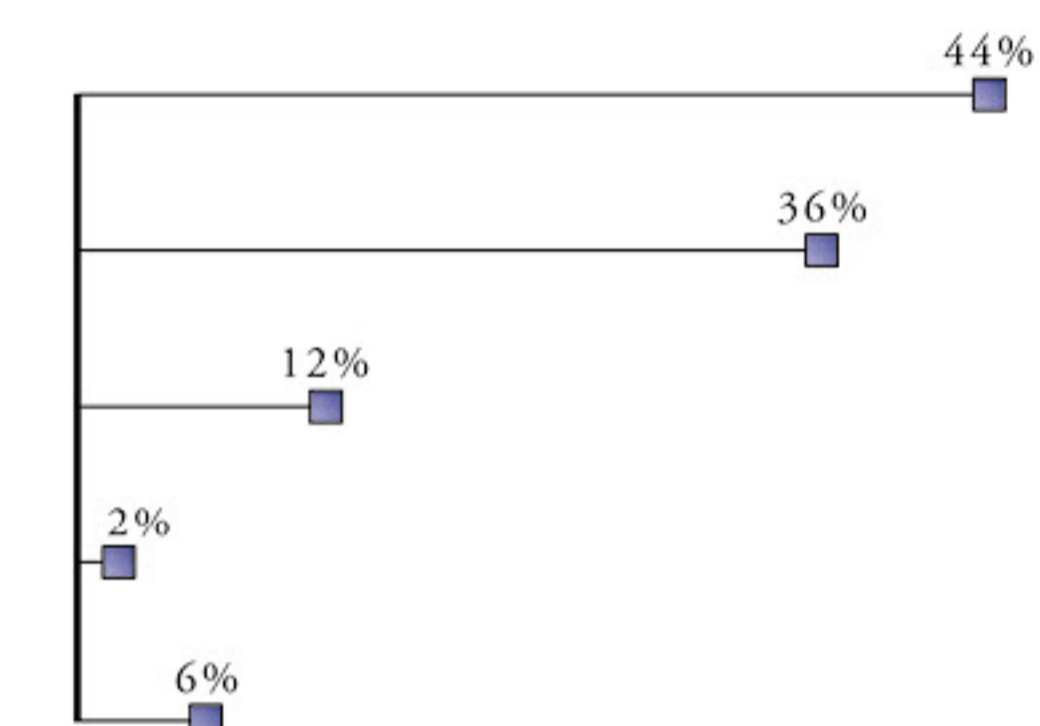
korupcja jest najpoważniejszym problemem w Ukrainie

korupcja jest całkiem poważnym problemem, ale są poważniejsze

problem korupcji istnieje, ale nie jest aż tak poważny

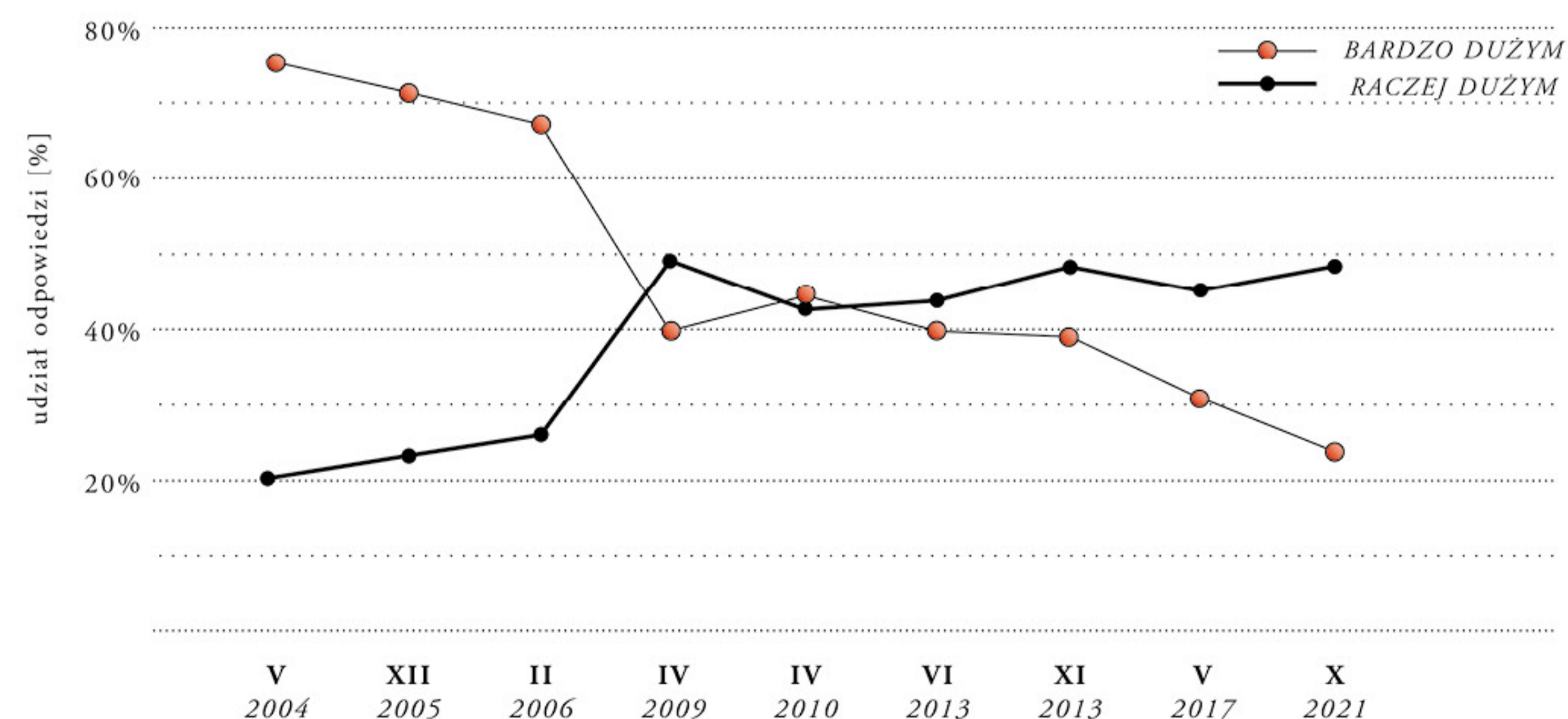
problem korupcji jest wyolbrzymiony

ciężko powiedzieć

źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation

JAK SĄDZISZ, CZY KORUPCJA W POLSCE JEST PROBLEMEM DUŻYM CZY MAŁYM?

źródło: opracowanie własne na podstawie CBOS za Markowski 2021

BIBLIOGRAFIA

- Haerpfer, C., Inglehart, R., Moreno, A., Welzel, C., Kizilova, K., Diez-Medrano, J., Lagos, M., Norris, P., Ponarin, E. & Puranen B.** (2022), *World Values Survey Wave 7 (2017-2022) Cross-National Data-Set. Version: 4.0.0.* World Values Survey Association. DOI: doi.org/10.14281/18241.18
- Hofstede, G.** (2000), *Kultury i organizacje*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne
- Jasińska-Kania, A.** (2007), *Przekształcenia moralności w Polsce i w Europie, [w:] Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, red. M. Marody, Warszawa: Scholar
- Jasińska-Kania, A.** (2012), *Między rygoryzmem a permissywnością: przemiany moralności w Polsce i Europie, [w:] Wartości i zmiany. Przemiany postaw Polaków w jednoczącej się Europie*, red. A. Jasińska-Kania, Warszawa: Scholar
- Kiciński, K.** (2005), *Świadomość moralna Polaków - główne tendencje, [w:] Kręgi integracji i rodzaje tożsamości: Polska, Europa, świat*, Warszawa: Scholar
- Nowakowski, K.** (1996), *Korupcja jako problem teoretyczny i społeczno-ekonomiczny*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny, 58, 1996, z. 2, s. 77-94
- Makowski, G.** (2021), *Korupcja w Polsce – ambiwalentne oceny opinii publicznej. Komentarz*, Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego
- Public opinion about everyday corruption: where, how and why?*, Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation, dif.org.ua/en/article/public-opinion-about-everyday-corruption-where-how-and-why (dostęp 16.01.2023)
- Raport specjalny „Uchodźcy z Ukrainy w Polsce”*, EWL 2022, <https://ewl.com.pl/raport-specjalny-uchodzcy-z-ukrainy-w-polsce/> (dostęp 16.01.2023)
- Siemieńska, R.** (2004), *Od wartości postmaterialistycznych do materialistycznych – casus Polski, [w:] Zmiana czy stagnacja? – red. M. Marody, Warszawa*
- Світове дослідження цінностей 2020 в Україні [Svitove doslidzhennya tsinnostey 2020 v Ukraini] (2020)*, red: Kateryna Potapenko, Kijów: Український Центр Європейської Політики [Ukrainijski Tsentr Yevropejskoi Polityky]
- Szczepański, M. S.** (2006), *Ani Elizjum, ani Hades. Piętnastoletnie polskiej transformacji w perspektywie socjologicznych teorii zmiany, [w:] Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika zmian*, red. J. Wasilewski, Warszawa: Scholar
- Ziółkowski, M.** (2006), *Zmiany systemu wartości, [w:] Współczesne społeczeństwo polskie. Dynamika zmian*, red. J. Wasilewski, Warszawa: Scholar

Źródło dla rycin w rozdziale I: opracowanie własne na podstawie Hofstede Insights
Źródła dla rycin w rozdziałach II i III (jeśli nie wskazano inaczej): opracowanie własne na podstawie danych World Values Survey i Ukraińskiego Centrum Polityki Europejskiej
(ukr. Український Центр Європейської Політики, Ukrainiskij Tsentr Yevropejskoj Polityky)

Publikacja sfinansowana w ramach projektu „InterPoint Wrocław”

Instytut Praw Migrantów

ul. Ruska 46/202, 50-079 Wrocław
Wrocław 2023

Instytut Praw Migrantów świadczy bezpłatną pomoc dla migrantów w formie:

- konsultacji:
 - ogólnych (stacjonarnie, telefonicznie i mailowo),
 - prawnych (z adwokatem, radcą prawnym i inspektorem Państwowej Inspekcji Pracy),
 - z doradcą zawodowym,
 - ze specjalistą ds. przedsiębiorczości,
 - psychologicznych,
- specjalistycznych szkoleń w zakresie integracji migrantów.

Kontakt

tel. +48 510 011 846, +48 571 330 203

e-mail:

zapisy: zapisy@instytutpm.eu

w pozostałych sprawach: biuro@instytutpm.eu

Strona internetowa: instytutpm.eu

Facebook: facebook.com/Instytutpm

Instagram: @ipm_wroclaw

Twitter: @Instytutipm

